

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد فلسفه و کلام اسلامی

موضوع

تبیین فلسفی، تاریخی و دینی

از خودبیگانگی

۱۳۸۲ / ۷ / ۲۰

استاد راهنما

جناب آقای دکتر محسن جوادی

استاد مشاور

جناب آقای دکتر امیر عباس علیزمانی

نگارش

فاطمه رحیمی

تابستان ۱۳۸۲

۴۹۴۶۲

از انظار هیأت مدیره شورای عالی
تحقیقات و پژوهش‌های فلسفی
و کلامی
و الهیات و معارف اسلامی
دانشگاه قم

تقدیم به:

دوازدهمین شمس آسمان ولایت
که با طلوعش، آدمیان از ظلماتِ
«از خودبیگانگی» به عالم روشن
معرفت نفس قدم می‌نهند و «خود»
را می‌یابند.

به امید آن روز خجسته

با سپاس و تقدیر فراوان از اساتید گرانمایه:

جناب آقای دکتر محسن جوادی، استاد محترم راهنما، که در به ثمر رسیدن این پایان نامه از راهنمایی بی دریغ ایشان بهره جستیم؛ و جناب آقای دکتر امیر عباس علیزمانی، استاد محترم مشاور، که با تذکرات و رهنمودهای سودمند، مراد در این پژوهش یاری دادند.
از خداوند منان توفیق روزافزون ایشان را در راه نشر فرهنگ و معارف اسلامی و انسانی مسألت دارم.

فهرست مطالب

عنوان

شماره

بخش اول: خودشناسی

مقدمه	۱۰
فصل اول: خودشناسی	۱۱
اهمیت خودشناسی	۱۱
غفلت از خودشناسی	۱۴
روشهای خودشناسی	۱۸
این همانی خودشناسی و انسان شناسی	۲۲
فصل دوم: ساحات وجودی انسان	۲۳
انسان موجود تک ساختی	۲۳
نقد نظریه تک ساختی	۲۶
انسان موجود دو ساختی	۲۹
فصل سوم: انسان از منظر عقل و وحی	۳۵
عقل و وحی جلوه‌های حیات روحی انسان	۳۵
انسان در قرآن کریم	۳۷
فصل چهارم: تجرد نفس	۴۳
تمایز نفس از بدن	۴۳
جسمانیة الحدوث و روحانیة البقاء بودن نفس	۴۶
قوانین علمی و آزادی و اختیار انسان	۴۹
آگاهی دلیل بر تجرد نفس	۵۱
نتیجه	۵۳

بخش دوم: الیناسیون

مقدمه	۵۶
فصل اول: کلیات	۵۸
ریشه لغوی الیناسیون	۵۸
مفاهیم مختلف الیناسیون	۵۸
انواع الیناسیون انسان	۶۰
مفهوم الیناسیون در اقتصاد و جامعه‌شناسی	۶۲

(الف)

عنوان	شماره
فصل دوم: سازگاری آگاهی و طبیعت	۶۳
دکارت و سازگاری آگاهی و طبیعت	۶۳
اسپینوزا و سازگاری آگاهی و طبیعت	۶۵
جریان روشنگری در قرن هفدهم و تأثیر آن در تبیین سازگاری آگاهی و طبیعت	۶۷
فصل سوم: الیناسیون در فلسفه پیش از هگل	۶۸
لاک و از خودبیگانگی	۶۸
هابز و از خودبیگانگی	۶۸
روسو و از خودبیگانگی	۶۹
فیخته و از خودبیگانگی	۷۰
شلینگ و از خودبیگانگی	۷۱
رومانتیک‌ها و از خود بیگانگی	۷۲
نقد نظریات ارانه شده در سازگاری آگاهی و طبیعت	۷۲
سازگاری آگاهی و طبیعت از نظر کانت و مقدم نبودن عین و ذهن بر یکدیگر	۷۴
نقد نظریه کانت	۷۶
فصل چهارم: الیناسیون از دیدگاه هگل	۷۸
هگل و الیناسیون	۷۸
نقد نظریه هگل	۸۲
فصل پنجم: الیناسیون در فلسفه پس از هگل	۸۴
فویر باخ و الیناسیون	۸۴
مارکس و الیناسیون	۸۷
مارکوزه و الیناسیون	۹۲
نقد مارکسیسم	۹۴
فصل ششم: الیناسیون در فلسفه اگزیستانسیالیسم	۱۰۱
اگزیستانسیالیسم و از خودبیگانگی	۱۰۱
سارتر و از خودبیگانگی	۱۰۲
نقد و بررسی انسان از دیدگاه سارتر	۱۰۳
هایدگر و از خودبیگانگی	۱۰۵
الیناسیون صوفیانه	۱۰۸

عنوان	شماره
گابریل مارسل و از خودبیگانگی	۱۱۰
کی یرکگور و از خودبیگانگی	۱۱۱
نقد اگزستانسیالیسم	۱۱۵
فصل هفتم: اریک فروم	۱۱۸
اریک فروم و از خودبیگانگی	۱۱۸
نقد و بررسی نظر اریک فروم	۱۲۲

بخش سوم: نیهیلیسم

مقدمه	۱۲۴
فصل اول: کلیات	۱۲۵
مفهوم نیهیلیسم (nihilism)	۱۲۵
مفهوم ابسورد (absurd)	۱۲۵
مراحل بیدایش نیهیلیسم	۱۲۶
اگزستانسیالیست نیهیلیست	۱۲۷
نیهیلیسم در بین ملل مختلف	۱۳۰
فصل دوم: نظرات برخی از متفکرین در باره نیهیلیسم	۱۳۱
هایدگر	۱۳۱
فروید	۱۳۱
کامو	۱۳۲
واتیمو	۱۳۳
فصل سوم: چهار سوار سر نوشت	۱۳۴
نیچه	۱۳۴
کی یرکگور	۱۳۷
داستایفسکی	۱۳۸
کافکا	۱۴۰
نقد نیهیلیسم	۱۴۱
نتیجه	۱۴۳
منابع و مأخذ	۱۴۵

چکیده

مفهوم الیناسیون به معنی «از خود بیگانگی» یادآور سیر تحول تاریخی رابطه انسان با جهان به ویژه بعد از رنسانس در مغرب زمین است. با گسترش علم و تکنیک و نیز پیشرفت مباحث ریاضیات و طبیعیات، تفسیر ما بعدالطبیعی از انسان و جهان صورت تازه‌ای به خود گرفت؛ زیرا کشف قوانین ضروری بر اساس نظام علی و معلولی حاکم بر طبیعت، این سؤال را به وجود آورد که آیا انسان به عنوان موجودی دارای اختیار و اراده آزاد هم، جزئی از این دستگاه منسجم است؟

هگل اولین فیلسوفی که مفهوم الیناسیون را به کاربرد هدفش سازگاری انسان و جهان و رسیدن به یگانگی بود و ضرورت وصول به یگانگی را در «از خود بیگانگی» می‌دانست. قبل از هگل از خود بیگانگی به معنی بیگانه شدن با خود طبیعی و هدف محسوب می‌شد اما به نظر وی، وسیله رسیدن به هدف بود بعد از هگل این مفهوم دچار تحولات زیادی شد و از آنجا که نظریات متضاد مغرب زمین بر اساس اصول و مقدمات صحیح استوار نبودند موجب تعارض و تضاد آراء و عقایدی شد که نیهیلیسم را در دامن خود پرورش داد نیهیلیسم خط بطلان کشیدن بر هر علمی و اعلام بی‌هدفی و پوچی انسان و جهان است. این تحقیق شامل سه بخش می‌باشد. در بخش اول به معرفی خود واقعی انسان از دیدگاه عقل و وحی، بر اساس براهین عقلی و نقلی پرداخته می‌شود. بخش دوم به الیناسیون و بخش سوم به نیهیلیسم اختصاص دارد.

بنا به ضرورت تحقیق، در معرفی صحیح انسان و موضع وی در جهان از آیات کریمه قرآن و تفاسیر و اشعار معنوی استفاده شده است. منابع دیگر شامل آثار فلاسفه اسلامی در زمینه الهیات و برخی از فلاسفه غربی در باره «از خود بیگانگی» و نیهیلیسم است. نتیجه کلی طرح ارائه تفسیر صحیح و منسجم از انسان و هدف زندگی مطابق با تعالیم دینی و تبیین و نقد نظریات گوناگون فلاسفه غربی در باره از خود بیگانگی و نیهیلیسم است. کلید واژه‌ها: خودشناسی، خود واقعی، مجرد نفس، آزادی و اختیار انسان، سازگاری آگاهی و طبیعت، الیناسیون، «از خود بیگانگی»، نیهیلیسم.